

Járvány idején
Lelkipásztori útmutató 1739-ből

Tóth Tamás

Az orvostudomány fejlődésének is köszönhetően jelentősebb járvány korunkban ritkán fordul elő, így újbóli megjelenése meglepetést válthat ki belőlünk. A 2020-as koronavírus-világjárvány (Covid-19) az emberi lét törekenységének megtapasztalása mellett arra is emlékeztet bennünket, hogy a járványos időszakok voltaképpen végigkísérték az emberiség életét, és ma is számítanunk kell a bekövetkezésükre.

A pestisjárványok kora

Az epidémia számos ember életét követelte a különböző korokban, ugyanakkor súlyos demográfiai, gazdasági, társadalmi és lelki következményekkel is járt.¹ A közép- és újkori Európában a pestis baktériuma (*Yersinia pestis*) okozta járványok szedték a legtöbb áldozatot. A kórt 1347-ben az akkor még ismeretlen betegség elől menekülő itáliai kereskedők hurcolták be a kontinensre, elsőként Velencébe és Genovába.² A becslések szerint a 14. századi Európa lakosságának közel egyharmada (31%) lett a fekete halál áldozata,³ csak Firenze a polgárainak felét (45–65%) vesztette el 1347–1348-ban. A fekete halál 1349 nyarán jelent meg először Magyarországon, és nem volt olyan nemzedék a következő négyszáz évben, amely ne találkozott volna vele: a betegség átlagosan 7–11 évenként valahol újra felütötte a fejét.⁴ A járvány tarthott rövidebb vagy hosszabb ideig, akár évekig is, lehetett súlyosabb vagy enyhébb lefolyású, érinthetett kisebb vagy nagyobb térséget. Leginkább a hadi eseményekkel összefüggésben vagy közvetlenül utánuk jelent meg, hiszen a hadak mozgása a karantén hatékonyságát is erősen befolyásolta. Időnként az emberek a betegség terjedését meggátolni kívánó óvinté-

¹ ŐRI PÉTER, A pestisjárványok demográfiai következményei a 17–18. századi Magyarországon. 117. In: Történeti demográfiai évkönyv 2005. Budapest 2006. Szerk. FARAGÓ Tamás – ŐRI Péter. 115–162.

² SCHULTHEISZ EMIL, A magyarországi járványok történetéből. A szöveget s.a.r. a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, GAZDA István vezetésével. http://mek.oszk.hu/05400/05425/pdf/Schultheisz_Jarvanyok.pdf (2020. április 17.) 2.; Az 1377-es raguzai vesztegzár volt a történelem első szabályos, 40 napig tartó elkülönítése, tehát igazi karantén (*quarantena* – negyven). Velencében három évvel korábban bevezették ugyan, de az csak 30 napos elkülönítés volt. Uo., 8.

³ ŐRI, A pestisjárványok, 128.

⁴ Uo., 119–120. Schultheisz Emil, Antonio Bonfini nyomán 1348-ra teszi a pestis első magyarországi megjelenését. SCHULTHEISZ, A magyarországi járványok, 3.

kedéseket értetlenséggel fogadták. Nem egyszer a helyi vezetők – főként gazdasági hátrányoktól tartva – csak vonakodva hajtották végre az utasításokat.⁵ A járványhelyzet eltitkolása szintén szomorú következményekkel járhatott.⁶

Az utolsó nagyobb pestisjárvány Magyarországon 1738 és 1742 között zajlott. Az ország nyugati részét megkímélte ugyan, mégis hatalmas pusztítást végzett. Pest és Buda még egymás ellen is vesztegzárral védekezett.⁷ A járványban Magyarország összességében lakosságának 5–6%-át vesztette el, azonban az egyes vidékekre a pestis különböző mértékben hatott.⁸ Kecskemétet például 1739-ben érte el a fekete halál és néhány hónap leforgása alatt a város lakosságának harmadát vitte el.⁹ A járvány főképpen a fiatalabb korosztályt érintette. A tetőzések már csak közös sírokba tudták temetni a halottakat, mivel máskülönben nem lett volna elég ember a temetések elvégzésére. A megelőző évekkel összehasonlítva Kecskeméten ekkor 12,5-szeresre emelkedett a halálozási ráta.¹⁰ A járványt követően – hasonlóan más településekhez – Kecskeméten a város lakossága fogadalomból állította fel a ma is meglévő Szentháromság-szobrot 1742-ben.

Az egyházi szertartáskönyveknek, a rituáléknak számos helyen állandó részét képezték a pestisjárvány esetén életbe lépő óvintézkedések, valamint a szükséges teendők. A 18. században számos olyan könyv látott napvilágot, amely a kor tudásának és tapasztalatának megfelelő egészségügyi, illetve lelkipásztori segítséget kívánt adni a járványok elleni védekezéshez.¹¹ Nagyobb szükség esetén gyakran külön részletes lelkipásztori

⁵ Az egyik ilyen példa Kassa városa. Ferdinand Gonzaga felső-magyarországi főkapitány 1601-ben felkérte Kassa város tanácsát, hogy tekintettel a Lengyelországban dúló pestisre a kassai országos vásárokat ne tartsa meg. A tanács azonban tartott a hátrányos anyagi következményektől, ezért erélyesen ellenállt. Csak a város egyik papjának pestishalála után volt hajlandó a rendeletet végrehajtani. *Uo.*, 9.

⁶ Amikor Pozsony város tanácsa 1679-ben tiltakozott a soproni városi tanács gyanúsítása ellen, már javában pusztított az akkori fővárosban a járvány, amely rövid idő alatt jóval több, mint tízezer pozsonyi polgárt vitt a sírba. A pozsonyi tanács attól félt, hogy a járvány hírére zárlatot vonnak a város köré, és az anyagi romlásba dönti a polgárokat. 1738-ban a budai pestisjárványt a városi tanács sokáig szigorúan titkolta: amikor a sebészek jelentést akartak tenni, keményen megfenyegették őket arra az esetre, ha nem állnak el szándékuktól. *Uo.*, 10–11.

⁷ SCHULTHEISZ, A magyarországi járványok, 9–10.

⁸ ÖRI, A pestisjárványok, 122, 128.

⁹ MOESS ALFRÉD, Az 1739–1740. évi pestisjárvány a távolból és közelről. *Orvostörténeti közlemények 75–76* (1975) 59–83.

¹⁰ ÖRI, A pestisjárványok, 124.

¹¹ Vö.: VEKERDI LÁSZLÓ, Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században. Járványtörténeti bibliográfiai függelékkel. Budapest 2009. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 81.)

útmutatások is születtek. Az 1739-ben megjelent, egészségügyi melléklet is tartalmazó budai pestiskönyv százhuszonhét oldalban foglalja össze a lelkipásztorok tennivalóit járvány esetén.¹²

Ugyancsak 1739-ben jelent meg Patachich Gábor kalocsa-bácsi érsek (1733–1745)¹³ lelkipásztori utasítása (*Pastoralis instructio cum praecautioibus pro utroque clero, ac populo Colocense, unitimque Bacsiense tempore grassantis pestis observanda*¹⁴), amellyel mint főpap a pestisjárvánnyal küzdő egyházmegyéje, illetve mint világi vezető a felügyelete alá tartozó érseki birtokok lakói részére adott ki rendelkezéseket a területet pusztító járvány idejére. A mindössze 30 oldalt tartalmazó kis alakú könyvecske előírásokat, praktikus tanácsokat és imádságokat tartalmaz. Az összeállítás alapját Borromeo Szent Károly bíboros, milánói érsek (1560–1584) ugyancsak járványidőszakban zajló V. tartományi zsinatának pestisre vonatkozó rendelkezései, valamint más anyagok szolgáltatták.¹⁵

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye a török hódoltságot követően, a 18. század elején igen kritikus helyzetben volt. Az 1526 előtt mintegy 300 katolikus plébániát számláló, elsősorban magyarok lakta, gazdag érseki egyházmegye 1733-ban mindössze 17 plébániából állt, és ezek nagy részét is csak Buda visszafoglalása, 1686 után alapították újra.¹⁶ Nyolc plébániát a ferencesek láttak el, az egyházmegyés papok száma 10 volt, káplán csak az érseki székvárosban szolgált. Ritkán lakott, szegényes terület volt a Duna-Tisza köze ekkoriban. A Főegyházmegyében – akkori területén, amely Hartától egészen Újvidékig tartott – 1733-ban kevesebb, mint tizenötezer volt a szentségek vételére képes, azaz felnőtt katolikus hívek száma. A térség éppen ezekben az években próbált kétszáz évig tartó megpróbáltatásai után talpra állni, amikor az újabb törökellenes háború (1735–1739) és a pestisjárvány megint kihívások elé állította. A ragály az érsek joghatósága alatt lévő részek közül először délen jelent meg, Bács vármegyét sújtotta, de gyorsan terjedni kezdett Pest-Pilis-Solt vármegyében is.¹⁷ Patachich Gábor érsek – aki egyben Bács vármegye főispáni tisztét is viselte – fontosnak tartotta, hogy külön intézkedéseket hozzon a kialakult helyzetben.

¹² SCHILLINGER FERENC JAKAB, *Instructio practica de officio parochorum et aliorum curatorum tempore pestis expositorum, cum appendice medica anno M.DCC.XXXIX. Budae 1739.*

¹³ Életéről: TÓTH TAMÁS, *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 18. századi megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek idején (1733–1784).* Budapest–Kalocsa, 2014. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 8.)

¹⁴ [PATACHICH] GABRIEL, *Pastoralis instructio cum praecautioibus pro utroque clero, ac populo Colocense, unitimque Bacsiense tempore grassantis pestis observanda...* Typis Mariae Theresiae Voigtin, [Viennae] 1739. (1739. június 6.)

¹⁵ Uo., 29.

¹⁶ TÓTH TAMÁS, *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye, 190–193.*

¹⁷ PATACHICH, *Pastoralis instructio*, 3–4.

Lelki buzdítás járvány idejére

A főpásztor útmutatóját olvasva a korabeli ember gondolkodásmódjába, világába kapunk betekintést, de olyan lelkipásztori és egészségügyi alapelvek összefoglalását is megtaláljuk benne, amelyek lényegüket tekintve ma is érvényesek. A következőkben ezeket a rendelkezéseket és javaslatokat mutatjuk be. Patachich érsek a könyvecske bevezetőjében az evangéliumra utalva (Jn 10,12) hangsúlyozza a lelkipásztorok jelen helyzetben is magától értetődő kötelességét, miszerint

„a plébános [...] a gondoskodására bízott nyájjal marad, nem menekülhet el béres módjára, nem hagyhatja cserben őket, amikor a farkas, az ellenség vagy más sanyarúság érkezik. Legyen tiszta a lelkiismerete és álljon békében Istennel, fogja össze a lelkeket Istenben való tökéletes bizalommal”.¹⁸

A lelkipásztor jóban és rosszban egyaránt legyen egy a népével. Imával, nyilvános könyörgésekkel, böjttel, adakozással segítse a rábízottakat.

Az érsek emlékeztet Jób örökérvényű kérdésére: *„ha a jót elfogadjuk Isten kezéből, miért ne fogadnánk el a rosszat is?”* (Jób 2,10).¹⁹ A pestis valóban félelmetes és borzasztó, azonban azt sem szabad elfelejtenie az embernek, hogy ezer más módon is véget érhet a földi élete: szívroham, villámcsapás, szélütés, baleset, tűz, víz és még annyiféle ok következtében. Nem felejtheti el a hívő, hogy *„jobb Isten kezébe esni, mint az emberekébe”*.²⁰ Egy járványnak igen sok oka lehet, azonban minden történés gyökerénél ott a törékeny ember, és Szent Pál apostol figyelmeztet, hogy *„ezzel a világgal együtt el ne kárhozzunk”* (1Kor 11,32). A híveket ezért arra buzdítja, hogy ebben az időszakban különösen is gyakorolják a keresztény szeretetet (*charitas*) egymás iránt, ezzel készítsék maguk számára a mennybe vezető utat és gyűjtsék az isteni kegyelem bőséges gyümölcseit.

Maga a plébános²¹ legyen a leginkább meggyőződve arról, hogy mivel test és lélek összetartozik, hatással vannak egymásra a járvány idején is, ezért fontos gondoskodnia a lelkekről.²² Bátorítsa híveit, hogy őszinte

¹⁸ *„Parochus [...] memor curae sibi traditae penes oves residebit, neque adinstar mercenarii, veniente lupo, veniente adversitate, et afflictione, relictis illis, fugiet; Conscientiam mundam, et Deo conciliatam habebit; animos cum perfecta in Deum fiducia reassumet”. Uo., 4.*

¹⁹ 1. pont. Uo., 5–6.

²⁰ *...„malle se in manus Dei, quam hominum incidere”. Uo., 6. A teológusok által gyakran hangoztatott erkölcsi alapelv. Vö.: „Inkább kerüljünk az Úr kezébe, hiszen nagy az irgalma. De emberek kezétől nem szeretnék elveszni” (2Sám 24,14).*

²¹ Az eredeti szövegben minden esetben „plébános” áll. A plébános egy-egy plébánia felelős lelkipásztora. Ehhez hozzátartozik az is, hogy abban az időben a nagy paphiány miatt szinte sehhol sem voltak káplánok, illetve önálló lelkészek a Kalocsa-Bácsi Főegyházmege plébániáin. A plébánosok szinte mindenütt egyedül látták el a híveket.

²² 2. pont. PATACHICH, Pastoralis instructio, 6–7.

bűnbánattal, gyónással és jócselekedetekkel biztosítsák maguknak az örökkévalóság felé vezető utat.

A plébános az egészségügyi szabályok megkövetelte kellő elővigyázatossággal (*cum debita cautela*), de gyakran buzdítsa népét.²³ Figyelmeztesse őket arra, hogy súlyosan vétkeznek, aki félelemből, gyengeségből, nyomorúságból vagy más okból eltitkolja saját vagy más betegségét. Ha a rosszat időben felfedezzük, akkor időben kezelni is lehet. Akik másokra nem figyelnek, azok maguk is könnyebben elkapják a betegséget. Mindenkinek érdeke az is, hogy a halálveszély ne váratlanul és felkészületlenül találja, hanem maradjon elég ideje a szentségek vételére. A lelkipásztor emlékeztesse híveit, hogy ne adják tovább, ne terjesszék a betegséget, hanem a haza és a felebarát iránti szeretetből egyként tartsanak ki, azon felül jussanak el arra, hogy erkölcsi tévedéseiket kijavítják, hibáik és bűneik gyökerét levágják, vagyis Istenhez fordulva változtassanak életükön.

Tartsanak nyilvános bűnbánó könyörgéseket.²⁴ Ha azonban a veszély vagy a félelem akkora, hogy rendszeres körmeneteket nem lehet tartani – azaz nem szabad gyülekezni –, akkor a plébános írja elő, hogy hogyan végezzék azokat a napi imákat, amelyeket a főpásztor elrendelt, illetve amelyeket ő maga megfelelőnek talál. A körmenetek megtartása olyankor nem lehetséges, amikor annak során nem lehet megtartani az emberek között a kellő távolságot, a résztvevők fizikai kapcsolatba kerülhetnek egymással vagy olyan közel, hogy egymás lélegzetét (*halitus*) érezhetik. Semmilyen rendezvényt ne tartsanak meg, amely csoportosulásra adhat okot: ide tartozik a tánc, zene, profán énekes multságok, dorbézolás, tivornya, szerencsejáték, a táncmultságok, lakomák és minden ehhez hasonló dolog, de értelemszerűen kerülni kell az okkult és káromló dolgokat, a tisztátalan és csúnya beszédet is.

A plébános legyen a szentmise végzésében és a szentségek kiszolgáltatásában pestisjárvány idején még buzgóbb.²⁵ Ha szolgálata miatt mégis meg kell halnia, azt a gondoskodására bízott lelkek üdvösségéért szenvedni el. Aldozata nem áll messze a vértanúk dicsőségétől. Erőt ad ehhez Krisztus példája, aki a rábízott lelkeket annyira szerette, hogy vérét ontotta értük a kereszten: „*mindenkiért, érted is meghalt*”.²⁶

Szentmise és a szentségek kiszolgáltatása járványos helyzetben

Az egy évvel korábban kiadott Kalocsai Rituálé²⁷ tartalmazott pestisjár-

²³ 3. pont. Uo., 7–8.

²⁴ 4. pont. Uo., 8–9.

²⁵ 5. pont. Uo., 9–11.

²⁶ ... „*ac mortem pro omnibus, et pro te o Paroche obivit*”. Uo., 10–11.

²⁷ *Rituale Romano-Colocense, seu Formula agendorum in administratione sacramentorum et caeteris ecclesiae publicis functionibus rite obeundis observanda. Ac in usum Colocensis, et comprovincialium dioecesium accomodata, et utilibus additamentis*

vány idejére rendelkezéseket a szentségek kiszolgáltatására vonatkozóan.²⁸ Maga a szertartáskönyv is azzal számol, hogy ilyenkor a keresztséget, a bűnbocsánat szentségét (gyónás), az Eucharisziát és a szent kenetet (betegek szentsége) lehet csupán kiszolgáltatni, azt is csak a legrövidebben, nagy elővigyázatossággal és az egészségre figyelve.²⁹ Az 1739-es lelkipásztori utasítás a rituálé előírásait az aktuális helyzetre adott részletes és praktikus szabályokkal egészíti ki.³⁰

Amikor dühöng a pestis, akkor a plébános a templomon kívül, mások számára jól látható helyen, de a liturgikus előírások megtartása mellett végezze a szentmisét.³¹ Akkora távolságra legyen másoktól, hogy lehetük (azaz lélegzésük, köhögésük, testpárájuk) ne érhesse őt (*ut habitus adstantium recipere non possit*). A mise kezdetét jelezzék harangszóval a hívek számára. Amikor azonban a templomban vannak a szertartások, a pap azokat is rendben és áhítattal, de a nép részvétele nélkül végezze. A szentmise után szükséges – a rendelkezésre álló korabeli eszközökkel – a fertőtlenítés. A pap ecettel mossa meg a szemét, orrát és az arcát. Néhány borókabogyóval vagy az üröm friss levelével füstöljön, illetve rájja azt. Ezek hiányában egy falat borba vagy borpárlatba mártott kenyérral végezze el a fertőtlenítő füstölést.

Beszédeket, buzdításokat a plébános szabad ég alatt, valamilyen magaslatról tartson, a hallgatóság pedig távolabb álljon és mindenképpen kerülje a csoportosulást.³² Az áldást a pap feszülettel a kezében adja.

Soha ne menjen beteghez étlen (*jejunus*³³) – azaz legyengült szervezettel – és úgy szentséget se szolgáltatson ki.³⁴ Főként amikor a bűnbánat szentségében vagy az Eucharisziában részesíti a haldoklót, illetve az utolsó kenetet adja fel neki, a beteg lélegzete semmilyen körülmények között se érje el. A betegtől néhány lépésre álljon meg, és ha a helyzet vagy a hely engedi, a nyitott ajtóból, ablakból, átriumból vagy más alkalmas helyről, illetve a szabadból végezze a szertartást. Semmiképpen se álljon

aucta. Auctoritate, opera, et impensis reverendissimi p[atris]. d[omini]. Gabrielis Hermanni Dominici miseratione divina metropolitanae Colocensis, et Bacsienis canonice unitarum ecclesiarum archiepiscopi. Budae 1738.

²⁸ Rituale Romano-Colocense, 140–143.

²⁹ Uo., 140–141.

³⁰ 6. pont. PATACHICH, Pastoralis instructio, 11–14.

³¹ Uo., 11. A korabeli szokások szerint a hívek csak ritkán, főleg nagyobb ünnepek alkalmával áldoztak, így ezek a szentmisék a szentségi áldozás lehetőségének szempontjából kevésbé különböztek a 2020-as járvány idején közvetített miséktől. Különbség természetesen a személyes részvétel hiánya, azonban már kitört járvány idején a lakók feltehetően nem a helyszínen, hanem portáikról követték a szertartást akkor is.

³² Uo., 12.

³³ A kifejezés éhséget és böjtöt egyaránt jelenthet.

³⁴ Uo., 11.

a beteggel szemben vagy tartózkodjon vele zárt helyen, csak akkor, ha az nyilvánvalóan szükséges.

A szentségeket a Rituálé speciális előírásai szerint kellett kiszolgáltatni, amely a liturgia végzésének leírása mellett igen sok – a kor lehetőségeit figyelembe véve – praktikus és hasznos előírást tartalmazott.³⁵ Arra intett például, hogy a plébános ne hosszú öltözékben (vagyis ne reverendában; *non portet togam longam*), hanem szőrmentes, könnyű, viasszal, szurommal vagy más módon védett fekete szövetruhában menjen ki a beteghez. Előbb ecettel kenje be szabadon lévő testrészeit, főleg a kezét, csuklóját, fülét, orrát és a száját mossa meg az ürmöt vagy angyalfüvet tartalmazó ecetben. Ha szükséges, tegyen az orra és a szája elé csekély fertőtlenítő hatású szerbe (*Theriaca*) vagy erős ecetbe áztatott kenyéret vagy citromot. Ajánlott még a kauter nevű, égetésre (fertőtlenítésre) használatos orvosi segédeszköz alkalmazása is. A pap fejét borral, ecettel vagy rózsavízzel kenje be. Mielőtt elindul, a ruháit a tűz mellett szárítsa ki, a helyszínen pedig semmihez se nyúljon hozzá, le se üljön, hasonlóképpen az öltözetét is óvja minden érintéstől. Ha lehetséges, ott, ahol a beteg van, szilva- vagy borókamagot vagy más illatosító anyagot³⁶ tegyenek tűzbe, a helyiségben szellőztessenek ki, illetve legyen nyitva az ablak, a betegen pedig hagyják rajta a takaróját. Ha nem tud már beszélni vagy nem tudja felsorolni a bűneit, az általános bűnbánó imát (*confiteri*) követően fel lehet oldozni. Ha több halálveszélyben lévő ember tartózkodik ugyanabban a szobában és nem lehetséges a személyes gyónás, a pap adhat nekik általános feloldozást. A veszély elkerülése érdekében a papnak elegendő a beteg egyetlen szabadon lévő testrészét megkennie a betegek olajával, és közben elmondania az erre az esetre előírt imát.³⁷ Az áldoztatáskor a beteggel való fizikai kontaktus elkerülése céljából lehetséges megfelelő segédeszközök használata: hosszúnyelű ezüstkanál, fehér papírlap, korporálé (ostyaabrosz), vagy akár egy kenyérdarabon is adható az Eucharisztia.

Az elhunytakat kint a szabadban, a plébániai temetőn kívül, egy külön erre a célra kialakított helyen temessék el.³⁸ A veszélyre való tekintettel a halottvivőket el kell különíteni és a holttestet a szokottnál mélyebbre kell temetni. A plébános önmagára is vigyázzon: elkülönülten lakjon, a plébánia olyan részén, ahová senki más, még a házvezetéssel megbízott

³⁵ Rituale Romano-Colocense, 141–143.

³⁶ A tűz illatosítását a lehetőségeknek megfelelően a boróka, illetve az angyalfű mellett ecet, ánizs, rozmaryng, üröm, ruta, zsálya, rózsza használatával is javasolták. Uo., 143.

³⁷ A 18. században a szertartáskönyv szerint a szemeket, az orrot, a száját, a kezeket, a lábakat, illetve férfiak esetében, ha lehetséges volt, a mellkast vagy a vesét is megkenték. Uo., 110–111. Ma a kezeket és a homlokot kenik meg a betegek szentsége kiszolgáltatásakor.

³⁸ PATACHICH, Pastoralis instructio, 12–14.

személyek sem léphetnek be. Kerülje a tárgyakkal és személyekkel való érintkezést, még a ruhája se érintkezzen semmivel. Kerülje a felesleges találkozásokat, beszélgetéseket, ne menjen idegen helyre, még kevésbé fogadjon el ebédmeghívásokat. Ő maga járjon így elől jó példával.

Betegellátó helyek

Az egyházi előírásokon túl a polgári hatóságoknak is lehetnek a helyzetre vonatkozó rendelkezései, amelyeket meg szoktak és meg is kell tartani.³⁹ A plébánosnak kötelessége meginteni az előírásokat figyelembe nem vevő közösséget, buzdítani és tanácsaival segíteni őket.

A járvány megjelenésének gyanúja esetén a nagyobb baj megelőzése érdekében rögtön cselekedni kell.⁴⁰ Imával engeszteljenek, kérve Isten kegyelmét, azonban minden aktív és passzív kommunikációt is tiltsanak meg az adott településen, még a kereskedelmet is. A betegeket a házakban jól különítsék el. Ha szükséges, hozzanak létre betegápoló helyeket, lazaretteket, ahová a betegeket és a fertőzötteket el tudják vinni és ahová az oda tartozókon kívül más nem léphet be. A közösségek jelöljék ki a segítőköt, a betegápolókat és a halottvivőket, a település gondoskodik orvosokról és sebészekről. Ha szükséges, akkor a település lakói között keressenek megfelelő segítőköt. A betegszobákat naponta többször borókabogyóval vagy dohánnyal füstöljék át, a házból étlen senki ne menjen ki. Ha a járvány erősödik, a szolgálattevők létszámát növelni kell, a magisztrátusnak (előljáróság) pedig gondoskodnia kell a megfelelő ellátásukról. Biztonságos távolságban ki kell jelölni olyan piacteret, ahol a szükséges élelem beszerezhető. Ha másként nem lehetséges, akkor a közösség szeretetből és irgalomból adja össze a szükségeset, emlékezve arra a figyelmeztetésre, hogy „*amit magadnak akarsz, azt mással is tedd meg*”,⁴¹ és mert „*ma őt éri a gyötrellem, holnap talán téged ér el.*”⁴²

Azokról, akik a betegellátó helyeken vannak, az evilági dolgok tekintetében a magisztrátusnak, illetve a közösségnek kell gondoskodnia.⁴³ Ami a lelki dolgokat illeti, ha nincs olyan lelkész, akit a betegek lelki ellátására fel lehet szabadítani, akkor a plébános gondoskodik róluk. Gyakran látogassa meg a fertőzötteket, buzdítsa és vigasztalja őket, szolgáltassa ki nekik a szentségeket, figyelmeztesse őket a rossz elkerülésére és a jó befogadására. A gyengélkedők fogadják el Isten akaratát, engesztelődjenek ki vele éppúgy, mint embertársaikkal.

³⁹ Uo., 14–15.

⁴⁰ Uo., 15–18.

⁴¹ ... „*quod tibi vis fieri, alteri feceris*”. Uo., 17. Az aranyszabály „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük!” (Mt 7,12).

⁴² ... „*quod hodie huic misero contingit, cras tibi contingere possit*”. Eredeti kiemelés. PATACHICH, Pastoralis instructio, 17.

⁴³ Uo., 18.

„Hogyha az Úr nem őrzi a várost, az ő hiába őrködik fölötte.”

A 127. zsoltár 1. versével emlékeztet Patachich Gábor érsek a gondviselő Istenbe vetett bizalomra, amikor különböző imádságokat és jámbor gyakorlatokat ajánl hívei figyelmébe.⁴⁴ Elrendeli, hogy – ha a járványhelyzet engedi – minden vasárnap a plébániákon és a hozzátartozó közösségekben (filiák) – a korban szokásos módon – tartsanak vezeklő körmeneteket, böjtöljenek, adakozzanak, öltözzenek vezeklő és gyászruhába, mezítláb, fedetlen fővel és minden lehetséges bűnbánó módon kérjék Isten irgalmát. Minden este naplemente előtt egy órával harangozzanak és mindenütt kezdjenek közös imába. Ahol még nincs jelen a betegség, ott a templomban végezzék az imádságot, ahol már megjelent a fertőzés vagy legalábbis a gyanú fennáll, ott a szabad ég alatt, alkalmas téren, illetve a temetőben vagy a templom előtt imádkozzanak. A plébános vezetésével Szűz Mária szobra vagy képe előtt énekeljék vagy recitálják el a loretoi litániát, valamint az ebben a helyzetben előírt latin könyörgéseket. Ezt kövesse népnyelven az angyali üdvözet (Úrangyala imádság). Az imádságban a pestis mellett a háborútól és éhségtől való megmenekülésért is könyörögtek, mivel ezek a csapások gyakran együtt jártak. A veszélyben lévők kérték Szent Rókus, az 1379-ben meghalt francia hitvalló szerzetes segítségét is, akit a pestisből gyógyultak védőszentjeként tartottak számon.⁴⁵

Ha összehasonlítjuk a járványra adott korabeli és jelenkori válaszainkat, meg kell állapítanunk, hogy a védekezési stratégia nem változott. Az alapelvek most is ugyanazok, mint akkor, még ha a módszerek – összefüggésben többek között az orvostudomány fejlődésével és a népsűrűség jelentős növekedésével – természetesen változtak is az idők folyamán.⁴⁶ Fontos járvány idején a megfelelő higiénia, a kézmosás, szellőztetés, távolságtartás, a csoportosulások elkerülése, az otthonmaradás és a kölcsönös egymásra figyelés. Vallási szempontból ugyanúgy lényeges, hogy a templomi ima akkor is folyjék tovább, ha az embereknek otthonaikban kell maradniuk. Kortól függetlenül fontos az is, hogy a hívők együtt imádkozzanak akkor is, ha nem tudnak

⁴⁴ Uo., 19–29.

⁴⁵ A járványokkal függ össze, hogy Magyarországon is sok helyütt emeltek templomokat, kápolnákat, oltárokat, szobrokat, illetve készíttettek képeket Szent Rókus tiszteletére.

⁴⁶ Vö.: *Szentségek kiszolgáltatása járványveszély esetén*. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) Állandó Tanácsának jóváhagyásával. 650/2020. sz. Budapest, 2019. március 19. <https://katolikus.hu/cikk/szentssegek-kiszolgaltata-tasa-jarvanyveszely-idejen> (2020. április 19.); *Segédanyag a Nagyhat személyes és családi imádságaihoz*. Az MKPK Állandó Tanácsának jóváhagyásával. 790/2020. sz. 2020. április 2. <https://katolikus.hu/cikk/segedanyag-a-nagyhat-szemelyes-es-csaladi-imadsagaihoz> (2020. április 19.)

templomaikban összegyűlni: 1739-ben a harangszó adta az emberek tudtára a közös mise vagy ima kezdetét, 2020-ban a tömegkommunikációs eszközök segítenek ugyanebben.